

Norske Veteraner

En studie av Forsvarets implementering av anerkjennelse og kameratstøtte

Kadett Uglem, Mikael

KRIGSSKOLEN

Bachelor i militære studier; ledelse og landmakt

Krigsskolen

Høst 2012

Forord

Denne oppgaven er skrevet med bakgrunn i Krigsskolens treårige bachelorutdanning i militære studier. Min motivasjon for oppgaven er et resultat av min tidligere tjenesteerfaring i inn- og utland, samt mediebildet om veteraner i de siste 3 årene. Jeg har selv opplevd å bli anerkjent og samtidig satt på prøve gjennom lite reflekterte utspill både fra militære- og sivile venner. Derfor ønsket jeg å se nærmere på hva veteraner mener og føler i dag, sett opp imot de tiltak Forsvaret er i gang med å innføre.

Resultatet av dette arbeidet har ført til noen betraktninger rundt den praktiske, operasjonelle implementeringen av tiltakene som Regjeringens handlingsplan legger til grunn.

Målsetningene er til dels klare, men hvordan man oppnår målene er noe diffuse. Gjennom samarbeid med Krigsskolen og fagpersonell ved Forsvarets veteranjeneste har jeg fått et godt innblikk i temaet.

I den sammenhengen ønsker jeg å rette en takk til:

Rudi Mikalsen som har bidratt med konstruktive tilbakemeldinger og veiledning.

Ole Heintz fra Forsvarets veteranjeneste som har bidratt med meget god faglig kunnskap, nyttige innspill og forslag til litteratur.

Krigsskolens bibliotek som har hjulpet meg med å anskaffe litteratur.

Kadett Mikael Uglem

Innholdsfortegnelse

1. INNLEDNING	5
1.1 BAKGRUNN	5
1.2 PROBLEMSTILLING	7
1.3 FORMÅL MED OPPGAVEN.....	7
1.4 AVGRENSNING	7
1.5 FORKORTELSER OG DEFINISJONER AV ORD	8
2. METODE	10
2.1 VALG AV METODE	10
2.2 METODEKRITIKK	11
2.3 KILDEKRITIKK	11
2.4 FORFATTERENS FORFORSTÅELSE.....	13
3. TEORI.....	14
3.1 ANERKJENNELSE	14
3.1.1 Identitetsfølelse	14
3.1.2 Rettslig anerkjennelse	15
3.1.3 Anerkjennelse fra samfunnet.....	16
3.2 KAMERATSTØTTE.....	18
3.2.1 Nære relasjoner.....	18
3.2.2 Veteraners erkjenninger og behov	19
4. DRØFTING.....	22
4.1 ANERKJENNELSE	22
4.1.1 Utvikling av anerkjennelse i nærmiljøet.....	22

4.1.2	<i>Juridisk anerkjennelse</i>	24
4.1.3	<i>Anerkjennelse fra samfunnet</i>	25
4.2	KAMERATSTØTTE	26
4.2.1	<i>Familienes behov</i>	26
4.2.2	<i>Sosial omstilling</i>	28
4.2.3	<i>Kameratstøtte</i>	29
5.	AVSLUTNING.....	30
	KILDELISTE	33
	VEDLEGG.....	36

1. Innledning

“Jeg har som forsvarssjef satt som mål å bedre ivaretakelsen av alle våre veteraner” Harald Sunde i forsvarsjefens tale 8. mai 2012.

1.1 Bakgrunn

Gullow Gjeseth (2012, s 22) beskriver at siden andre verdenskrig har kameratstøtte både hos gjenværende familie, blodsbrødre og fanger vært av stor betydning. Det kunne bli store påkjenninger både psykisk og fysisk etter krigen, allikevel var man avhengig av å ta fatt på utdanning og oppgaver man hadde forsømt i løpet av krigen. Kontrasten fra krig til hverdag kunne bli stor.

Gjeseth fortsetter med at ansvaret for norske veteraner har siden andre verdenskrig vært et myndighetsansvar med støtte av sivile organisasjoner. Forsvarsdepartementet (FD) var involvert i veteranarbeidet få tiår etter 1945. I dag er FD i høy grad involvert og leder hovedansvaret for norsk veteranpolitikk. (Gjeseth, 2012, s 21)

UNIFIL - bidraget resulterte til forskningsrapporter, basert på deltagende soldater, som har relevans for veteranområdet. UNIFIL-undersøkelsen som Forsvarets sanitet (FSAN) gjennomførte i periode 1991 til 1992, avdekte at 90 % syntes FN – tjenesten var positiv. Allikevel var det en økning i belastende livserfaring blant den generelle populasjonen og ca 5 % av veteranene hadde en forekomst av post-traumatiske lidelser (FSAN, 1993, s 14). Innen undersøkelsen ble gjennomført, registrerte man behov for å hjelpe skadde FN soldater. I 1988, etter 10 års jubileet til NORBATT, den norske styrken i Libanon, opprettet Krigsinvalideforbundet et kameratfond som hadde som hensikt å støtte FN – soldater. Fondet skulle ikke være en erstatning for statens ansvar, men et supplement.(Gjeseth 2012:62)

Herunder må det nevnes at det siden 1945 har blitt opprettet mange ulike veteranorganisasjoner til fordel for veteraner, hele 36 i 1999, (Gjeseth, 2012, s 22) og 57 lokalforeninger i dag (NVIO, 2012). Veteraner har ofte et behov for å prate med noen og i noen tilfeller ivaretakelse.

Det er ikke til å komme fra at store deler av handlingstiltakene for veteraner har dreid seg om økonomisk kompensasjon og erstatning. På denne måten har Regjeringen i bredt spekter sett på plan for veteraner. Regjeringens handlingsplan for ivaretagelse av veteraner (RHP) viser gjennom inkludering av seks departementer, at veteransaken i dag er en bred, politisk satsing. Dette har i senere tid fått stor oppmerksomhet i media.

Året er 2004 og i Klassekampen finner man følgende uttalelse: ”Den norske soldaten Paul Smines ble drevet på randen av selvmord på grunn av senskader etter oppdrag i utlandet. Nå innrømmer Forsvaret for dårlig oppfølging av soldater på utenlandsoppdrag.” (Aurdal, 2004) videre kunne man se en tilsvarende sak i media hvor da værende forsvarsminister Anne - Grethe Strøm – Erichsen sier: ”Forsvaret innrømmer at norske soldater som skades i internasjonale oppdrag får for liten hjelp. Nå vil staten rette opp sine systemfeil.” (Karlsen, 2007) Utsagn av slik karakter fortsetter gjennom årene.

På TV2 sine nettsider sier Jan William Steen, som initiativtaker til en stille protest utenfor Stortinget, at: ”Årsaken til at vi er her i dag, er fordi veteraner for internasjonale operasjoner for Norge i utlandet gjennom mange tiår har fått sine rettigheter neglisjert. Vi er nasjonens stolthet når vi reiser ut. Når vi kommer hjem igjen skadet, så blir vi kasteballer i et offentlig system som ikke helt vet hvor de skal gjøre av oss(...)” (Kleveland, 2010)

Stortingsproposisjon nr. 48 er et resultat av flere år med rapportering og tilbakemeldinger til staten. Her sier regjeringen at det er viktig å ivareta veteranpersonellet på best mulig måte (St.prp.nr.48, 2007-2008). Ut fra denne kom stortingsmelding nummer 34 som tilrådning fra Forsvarsdepartementet (FD). Meldingen tar for seg hvordan samfunnet og forsvaret skal ivareta personell før under og etter internasjonale operasjoner (INTOPS) og her beskrives blant annet veteranarbeid og anerkjennelse som faktorer for oppfølgingen i ettertid (St.meld. nr. 34, 2008 - 2009). Regjeringens handlingsplan (RHP), ”I tjeneste for Norge” kom ut i 2011 og sier i sin innledning at den omfatter blant annet hvordan man skal ”styrke samfunnets anerkjennelse og ivaretagelse av personell som tjenestegjør i internasjonale operasjoner” (RHP, 2011, s 6). Dette er igjen en oppfølging til St.meld.nr.34. og representerer 126 konkrete tiltak som skal gjennomføres innen 2013, herav 80 tiltak myntet på forsvarssektoren og 15 øvrige tiltak hvor Forsvaret støtter andre etater. Plan for Forsvarets implementering av RHP – ”I tjeneste for Norge” er en detaljert fordeling av oppdrag til de ansvarlige avdelingene.

Fra andre verdenskrig og frem til i dag, har man hatt veteraner som føler seg utelatt i samfunnet. Dette er et fåtall av den totale veteranbefolkningen i Norge, men det er allikevel verdt å se nærmere på hva samfunnet forventer av veteraner og hva de kan gjøre selv. Med satsingen på veteraner som Stortinget og Regjeringen nå legger til grunn gjennom handlingsplanen vil jeg se på et utvalg av de 80 tiltakene forsvaret står ovenfor.

1.2 Problemstilling

Min problemstilling er da som følger:

Med utgangspunkt i Regjeringens handlingsplan, "I tjeneste for Norge", tar Forsvaret høyde for anerkjennelse og kameratstøtte hos norske veteraner?

1.3 Formål med oppgaven

Formålet med denne problemstillingen er å se på tiltaksplanene for veteranene. Dette berører alle veteraner og kan i så måte være svar på kritikk i fra media. Oppgaven søker å bevisstgjøre soldater og veteraner om at handlingsplanen ligger til grunn for forsvarets satsingsområder med tanke på oppfølging før, under og etter internasjonal tjeneste. Slik kan jeg informere om at tiltaksplaner er under implementering og at anerkjennelse og kameratstøtte er en viktig del, men også av og til en praktisk, operasjonell utfordring, når man kommer hjem til et fredelig samfunn.

1.4 Avgrensning

Mangel på anerkjennelse og kameratstøtte er bare to av flere faktorer som kan være med på å gi psykiske senskader og sosiale problemer etter hjemkomst. Anerkjennelse fra samfunnet er en viktig og stor del av dette, og myndighetene viser at de tar dette på alvor gjennom handlingsplaner og lovverk. Jeg har derfor valgt å se på dette ut ifra tiltak gitt til Forsvaret,

med Statens handlingsplaner og lovverk som bakgrunn. Det er viktig her å presisere at jeg vil se på hva det innebærer for Forsvaret å anerkjenne sine soldater etter hjemkomst. Videre vil kameratstøtte også bli vurdert som en del av Forsvarets tiltak og ikke bare en del av samfunnets ansvar. Det er samfunnets sivile helse- og sosialtjenester som i utgangspunktet har hovedansvaret for oppfølging i samarbeid med Forsvaret for kompetanseoverføring innenfor fagfelt som for eksempel krisepsykiatri (RHP, 2011, s 62). Jeg vil begrense meg til Forsvarets rolle grunnet gitt tid og lengde på oppgaven. Min drøfting vil ta utgangspunkt i RHP med fokus på anerkjennelse og kameratstøtte. Ut i fra de 80 spesifikke tiltakene Forsvaret står overfor, vil seks tiltak som omhandler anerkjennelse og kameratstøtte vurderes. Disse tiltakene går direkte på temaet og er således relevant, men samtidig en del av et større bilde som gjør RHP komplett.

1.5 Forkortelser og definisjoner av ord

Veteran - I denne oppgaven omtales veteran som en soldat som har deltatt i internasjonal tjeneste etter 1945. Forsvarsdepartementet (FD) har i St.meld. nr. 34 (2008-2009) således definert det slik: ”veteran forstås som en person som på vegne av den norske stat har deltatt i en militær operasjon” (Gjeseth, 2012, s 6) Soldater som gjennomfører skarpe operasjoner innenlands er utelatt.

AFA – Administrativt foresatt avdeling

FMS - Forsvarets mediesenter

FFOD – Forsvarets fellesoperative doktrine

FVA – Forsvarets Veteranadministrasjon

FSAN – Forsvarets sanitet

FST - Forsvarsstaben

INTOPS – Internasjonale Operasjoner

ISAF – International Security Alliance Force

NUPI – Norsk Utenrikspolitikk

NVIO – Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner (tidligere FNVLF)

RHP – Regjeringens Handlingsplan

SIOPS – Veteranforbundet Skadde i Internasjonale Operasjoner

2. Metode

2.1 Valg av metode

I denne oppgaven har jeg valgt å se på to faktorer gitt ut ifra problemstillingen. Som nemt i punkt 1.4, avgrensning, så vil jeg bruke relevant teori for å peke på noen utfordringer man står ovenfor sett fra et Forsvarsperspektiv, med den hensikt å ivareta veteraners interesse innenfor disse faktorene. Deretter vil jeg ta for meg RHP for å kunne drøfte de tiltak som berører anerkjennelse og kameratstøtte. Ut ifra dette vil jeg kunne si noe om hvorvidt mine funn av tiltak underbygges av teorien.

Innenfor dette temaet finnes det utallige publiserte dokumenter, intervjuer og mediaoppslag som kan relateres til emnet. Derfor har jeg gjort et utvalg teori med den hensikten å redusere data slik at det blir håndgripelig. (Johannesen, 2010, s 163) En sentral del i denne oppgaven er tidligere forskningsrapporter og teori, som forklarer sammenhengen mellom anerkjennelse og kameratstøtte med norske veteraners behov. Dette vil være mine primærkilder.

Jeg har valgt dokumentstudie da det er en god metode å hente inn data på dersom primærdata er vanskelig å få tak i (Jacobsen, 2005, s 163). Dokumentstudie er i denne sammenhengen en nødvendighet da problemstillingen forholder seg til et offentlig dokument. Fordelen med dette er at slike: "(...) kilder er mye mindre spontane, de er mer reflektert og gjennomtenkte" (Jacobsen, 2005, s 164). Dette fører til en induktiv metode (Jacobsen, 2005, s 163). Videre vil ordrette nedtegnelser gjøre metoden mer objektiv. Jeg har også valgt å legge teori og beretninger til grunn for studiet av dokumentene. Selvbiografier, brev og sitat fra åpne medier belyser ulike sider av teorien som en forsterkning til de problemene noen veteraner står ovenfor i dag. Ved å bruke denne metoden vil det være "forskningsøkonomisk" med tanke på tid tilgjengelig og omfang (Jacobsen, 2005, s 164). Samtidig vil det for meg være mulig å drøfte teori og dokumentasjon i forhold til problemstillingen.

2.2 Metodekritikk

Dokumentstudie krever gode kilder, og i denne oppgaven har det vært vanskelig å finne teori som treffer nøyaktig på temaet. Det er vanskelig å generalisere en teori gjennom en slik studie når man skal bruke den i videre analyse. Kvalitative intervjuer ville vært en optimal løsning i forhold til gode primærkilder med faktisk virkelighet, men det ville ført til en svakere oppgave med tanke på oppgavens tilrådte lengde. Derfor er min tolkning av studier en utfordring da forfatteren av disse studiene ofte har sin personlige oppfatning knyttet til temaet. Metoden resulterer også i et utvalg av teorier som gjør at andre relevante problemstillinger til tiltakene vil bli utelatt fra drøftingen. Videre vil kun seks av 80 tiltak drøftes. Dette utfordrer leseren i å se helheten av handlingsplanen.

2.3 Kildekritikk

Oppgaven benytter ulike rapporter og teorier som allerede er tolket og presentert av den respektive forfatteren med dennes oppfattelser og hypoteser. Omfanget og størrelsen ved å gjennomføre en optimal, kvalitativ spørreundersøkelse samsvarer ikke med tiden man har til disposisjon. Allikevel ser jeg på kildene som valide da de er drøftet av forfattere på et akademisk høyt nivå. Det er også benyttet beretninger fra enkeltpersoner utgitt i media og bokform. Mengden av slike oppslag sier noe flere individers holdninger, verdier og utfordringer i dagens samfunn. Man må her være oppmerksom på at stemningen ved intervjuer, og situasjoner kan gjøre at språket oppfattes som bastant og i større grad radikalt enn hva det faktisk er. Jeg vil derfor bruke slike kilder kun som aktualisering i forhold til teori og problemstilling.

Paul Otto Brunstads bok "Klokt lederskap, mellom dyder og dødssynder" utgitt i 2009, tar for seg anerkjennelsens teorier og er i så måte hovedteorien ved siden av Erik Falkums fagartikkel "Anerkjennelsens psykologi" i kapittel 3.1 anerkjennelse. Bokens militære tilnærming, gjør at jeg velger å løfte teorien videre ut til samfunnet for øvrig.

Falkum er professor II i enhet for voksenpsykiatri og har utgitt diverse fagartikler og medvirket i flere bøker. I denne oppgaven brukes hans utgivelser i forbindelse med

anerkjennelse i militær setting. Brunstad og Falkum legger til grunn Axel Honneths anerkjennelsesteori.

FAFO rapporten av Roland Mandal, "Å komme hjem" er en rapport gjennomført med utgangspunkt i veteraner som er skadde i internasjonale operasjoner, SIOPS. Rapporten omhandler SIOPS: "(...)veteraners deltakelse i arbeidslivet, deres fysiske og psykiske helse, relasjoner til familie og venner samt deltakelse i veterannettverk" (Mandal, 2009, s 118) Viktig her å legge til at en kontrollgruppe av veteranbefolkningen i Norge. Denne rapporten er skrevet i 2009, før RHP var iverksatt og implementert. Dette vil kunne gi en differensiert oppfatning av virkeligheten i dag kontra i 2009. Allikevel velger jeg å legge denne til grunn som kilde, da dette er en undersøkelse gjort på den målgruppen jeg berører.

Gullow Gjeseth har igjennom institutt for Forsvarsstudier i 2012 gitt ut "Norsk veteranpolitikk etter 1945, noen hovedtrekk i utviklingen". Gjeseth er tidligere generalmajor med utdanning fra Fuhrungsakademie der Bundeswehr, militærstipendiat i norsk utenrikspolitikk, NUPI, og jobbet i forsvarrets overkommando. Hans studie omfatter veteranpolitikken etter 1945, med tung referanse til UNIFIL - rapporten fra 1993. Studien er utgitt i 2012 med formål om å "(...)redegjøre for og drøfte hvordan norske myndigheter har søkt å hjelpe veteraner som fikk varige skader(...)" (Gjeseth, 2012, s 5) Han omtaler ofte det økonomiske perspektivet, men også de psykiske skadene. Utgivelsens tid og forfatterens bakgrunn gjør dette til en valid kilde.

Stortingsmelding nr. 34 er et offentlig dokument vedtatt av politikere og er i så måte et dokument som tar for seg de generelle retningslinjene og ikke de spesifikke handlingstiltakene. Dette er bakgrunnen for RHP som er underskrevet av seks statsråder. Dokumentet gir politiske føringer som skal settes ut i praksis og omhandler alle parter i samfunnet som gjør en tjeneste utenfor landets grenser. Derfor er det tiltak fra RHP som uteblir i denne oppgaven og dermed kan redusere helhetsbildet.

Medier har sin vinkling på de aktuelle sakene, og derfor har jeg valgt å bruke sitater som fremkommer i medieartikler. På denne måten vil bruken av medier bli en andrehåndskilde til de respektive uttalelsene i den grad sitatene er ordrette.

2.4 Forfatterens forforståelse

Jeg har selv vært operatør i Afghanistan i 2007 og 2009 og er derfor farget av mine opplevelser derifra, men har tilstrebet å være objektiv og se på oppgaven med et åpent sinn. Fordelen er at jeg kan relatere meg til beretninger og problemstillinger veteraner utdyper. Min opplevelse av å komme hjem er noe splittet, da jeg føler selv liten anerkjennelse for bidraget pr dags dato, men føler en god oppfølging av bataljonen. Siden jeg selv fremdeles tjenestegjør i Forsvaret, er det vanskelig for meg å sette meg inn i tankene til veteraner som har dimittert, noe som kan være en fordel for objektivitet.

3. Teori

3.1 Anerkjennelse

“Anerkjennelse er en dyd, og en helt avgjørende faktor for at et samfunn skal fungere.”
(Brunstad, 2009, s 129)

Anerkjennelse blir ofte delt inn i tre nivåer, intimsfæren, juridisk anerkjennelse og sosial anerkjennelse. (Falkum, 2011 & Brunstad, 2009). Det er derfor viktig å ta for seg faktorene identitetsfølelse, rettslig anerkjennelse og anerkjennelse fra samfunnet. Identitetsfølelsen kommer ofte fra det nære miljøet, men hos en soldat har man også forventninger fra samfunnet som helhet. For mange veteraner er det viktig at det rettslige apparatet er på deres side både når det gjelder økonomisk og psykisk støtte.

3.1.1 Identitetsfølelse

Falkum(2011) referer til filosofen Axel Honneth da han påstår at anerkjennelse kommer av identitetsfølelse og oppfatningen av en personlig identitet. I dagens samfunn er man ikke plassert i en samfunnsrolle på samme måte man ble født inn i en identitet som på 1800 – tallet. Vi er mer avhengige av anerkjennelse, og den styrer oss med tanke på selvrespekt. Mangelen på anerkjennelse vil derfor være med på å svekke vår selvrespekt. Du som menneske behøver anerkjennelse for å få bekreftet din tilstedeværelse og identitet. Dersom man holder tilbake tilbakemeldinger og bekreftelser så vil man frarøve personens/gruppens identitetsfølelse. (Brunstad, 2009)

Honneth peker på at personlig identitet er et produkt av individets kontinuerlige psykiske kjennetegn i den sosiale omkretsen og det kulturelle samfunnet sammen med dets biologiske arv (Falkum, 2011). Det kulturelle miljøet som en betydning for et individs anerkjennelse er derfor en påvirkning på soldatens selvrespekt.

Forsvaret legger profesjonsidentitet til grunn for Forsvaret som en gruppes evne til å stå sammen og respekter hverandre. Dette kommer eksplisitt frem i Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD) (Forsvarsstaben, 2007). Profesjonsidentiteten omhandler å ta i bruk de tilgjengelige midler man har for å løse en oppgave. Ved ekstreme påkjenninger er det gruppen som helhet som løser de oppgaver som er gitt, gjennom verdier og holdninger er dette mulig. (Forsvarsstaben, 2007, s 159-160) Rino Johansen (2007) påpeker at når man unngår å bryte mekanismer som æreskodeks, verdigrunnlag og tradisjoner, som er med på bygge et profesjonsfellesskap, vil det bidra til en mer normal tilbakeføring til samfunnet. Man har ikke sviktet sine kamerater i krigens hete. Tilbakemeldinger til soldater kommer som oftest gjennom kolleger og derfor kommer også anerkjennelsen og identitetsfølelsen i samme forum. Når man da ikke er medlem av gruppen lenger så er det for meg å anta at noen vil falle utenfor og ikke lenger gjenkjenne seg i sin identitet og anerkjennelsen vil bli utelatt i det daglige inntil nye sosiale relasjoner er bygget.

3.1.2 Rettslig anerkjennelse

Med rettslig anerkjennelse så menes: "(...) den juridiske anerkjennelsen av enkeltmennesker og grupper i samfunnet." (Brunstad, 2009, s 126) Videre sier Brunstad at anerkjennelsen dreier seg om en kamp om å bli akseptert som aktører med juridiske og moralske termer, som for eksempel FNs menneskerettigheter. Dersom denne anerkjennelsen er optimal i samfunnet, så vil den enkelte innbygger føle seg som et: "(...)selvstendig, rasjonelt, ansvarlig og fritt menneske." (Brunstad, 2009, s 128) Man er derfor et medlem av et større fungerende system og man blir anerkjent for de kvaliteter man besitter og kan således utvikle disse.

Rettigheter kan forstås som anonymiserte tegn på sosial respekt, og ifølge Honneth er den rettslige anerkjennelsen en forutsetning for personens utvikling av selvrespekt. På samme måte som kjærlighetsrelasjonen er en forutsetning for selvtilit. Selvrespekt innebærer en bevissthet i individet om at det kan respektere seg selv fordi det fortjener å bli respektert av alle andre. (Falkum, 2011, s 1083)

Dersom soldaten fortjener å bli respektert av samfunnet og et tegn på sosial respekt skulle bringes frem, så reises spørsmålet, hvordan gir vi denne anerkjennelsen? Soldater i dag må

drive en kamp for en rettslig anerkjennelse både i pressen og i psykiatrien. Det er viktig å nevne her at soldater i dag kan påberope seg psykiske lidelser for å få en kompensasjon i form av penger (Falkum, 2011). ”I andre eksempler dreier kampen seg i utgangspunktet ikke om helse spørsmål, men om et mangfold av hendelser som individet opplever som krenkende, ydmykende eller urettferdige. (...) bidrar den til å utvikle og ikke bare vedlikeholde eller forsterke psykiske symptomer.” (Falkum, 2011, s 1083) Man kan derfor si at medaljeinnleveringen 2010 var en protest mot det rettslige apparatet og en bevisstgjøring på utilstrekkelig juridisk anerkjennelse. Gjeseth uttrykker at anerkjennelse kan komme i form av minnedager og medaljeseremonier og at denne type anerkjennelse er viktig for veteraner. Virkemidler til denne type anerkjennelse underbygges av Mæland når han referer til Morris Janowitz om at: ”(...) et samfunn har et ansvar for å anerkjenne det soldatene gjør, for soldatens egen skyld.” (Mæland, 2004, s 291) Videre er det forankringen i oppdraget som gir soldater en juridisk anerkjennelse. Gjennom demokratiet er vi pålagt å gjøre en jobb for de politiske målsettingene (Forsvarsstaben, 2007). Grethe Faremo understøtter dette ved verdidagen på Krigsskolen 2010 ved å si: ”Det er ikke Forsvaret, men det sivile samfunn som definerer oppdraget og som sender soldatene ut.” (Faremo, 2010).

Man ser igjennom RHP at: ”Regjeringen har endret statuttene for *Krigskorset med sverd* slik at det nå kan tildeles for hendelser ikke bare i folkerettslig krig, men også væpnet konflikt(...)” (RHP, 2011, s 14) Det samme er gjennomført for St. Olavsmedaljen og med Ekegren og Krigsmedaljen. Dette må man si er et steg i riktig retning i hvordan man anerkjenner sine veteraner juridisk.

3.1.3 Anerkjennelse fra samfunnet

Feltprest Brase fra Telemark bataljon (TMBN) sier at man i dag ser en større anerkjennelse til soldater som har tjenestegjort i Afghanistan fra det norske samfunnet, og referer blant annet til 8.mai som har blitt en veterandag (Sviland, 2012). Dette er eksplisitt en anerkjennelse til alle veteraner, men er det slik at anerkjennelse fra samfunnet omhandler kun medaljer og markeringer?

Elin Gustavsen, stipendiat på FSI, presenterte resultatet av statiske undersøkelser i forsvaret, og intervjuer med Telemark bataljon(...) På den negative siden sa flerparten

av de spurte at de ikke følte de fikk tilstrekkelig anerkjennelse i samfunnet, for den innsatsen de hadde gjort i internasjonale operasjoner. (Sviland, 2012).

Dette kan blant annet komme av mediebildet som fenger og provoserer en veteran. Lars R. Møller beskriver danske mediers påvirkning på samfunnet når en soldat har psykiske problemer. Han uttrykker at medier gjerne vil ha en sak som selger, og derfor gjerne en sak med veteraner som ikke har fått optimal oppfølging og hjelp. Dette brukes da gjerne sammen med historier fra pårørende som sier at vedkommende ikke var seg selv da han kom hjem fra en internasjonal operasjon. (Møller, 2010) Allikevel ser man ut ifra Forsvarets medieops sine analyser i 2012, at hovedinntrykket fra media er at veteraner blir omtalt positivt og som helter. Derimot er de omtalt som noe mindre ressurssterke. (Grøndahl & Arnesen, 2012)

Brunstad påpeker at det å bli verdsatt og anerkjent i det sosiale arbeidslivet er av avgjørende betydning. For å kunne oppleve seg selv som verdifull må man anerkjennes for jobben man har gjort, og gjennom det føler man at man er delaktig i noe større enn seg selv (Brunstad, 2009). Dette vil jeg trekke videre til media og samfunnet for øvrig. For at en soldat skal kunne gå på gaten stolt av sin tjeneste, er man avhengig av at samfunnet anerkjenner jobben han har gjort. Robert Mood sier at uavhengig om hvordan situasjonen i Afghanistan utarter seg i fremtiden så vil det være: ”Enda viktigere er det at du og jeg klapper dem på skuldrene. (...) For de norske soldatene har fortsatt gjort en stor innsats for deg og meg.” Og de har fortsatt gjort jobben sin på en utmerket måte.” (Mood, 2012) Dermed må samfunnet vite hva soldatene gjør. Bård Mæland skriver at det vil være: ”(...) avgjørende viktig for den enkelte tjenestegjørende å oppleve at det man gjør i en aktuell operasjon, tilsvarer det man er forespeilet å gjøre, samt at det man er forventet å gjøre, verdsettes som moralsk høyverdig og derfor meningsfylt” (Mæland, 2004, s 291). Gjennom demokratiet er vi pålagt å gjøre en jobb for de politiske målsettingene (Forsvarsstaben, 2007). Utfordringene opp imot samfunnet vil være åpenhet rundt det forsvaret foretar seg og det samfunnet forventer. Brunstad sier følgende det på følgende måte: ”Møte med samfunnets moralske akseptasjon skaper selvaktelse, mens den sosiale verdsettelsen av vårt bidrag til fellesskapet skaper en form for selvverdsettelse” (Brunstad, 2009, s 130)

Man ser nå hvordan anerkjennelse er en del av utfordringene hos veteraner. Uten anerkjennelse fra nærmiljø, vil man miste sin identitet. Uten en juridisk anerkjennelse vil man miste sin selvrespekt og mangelen på anerkjennelse fra samfunnet vil gjøre at man føler seg som unyttig og ekskludert. ”Selvtillit, selvaktelse og selvverdsettelse er tre forhold som

hver på sin måte er avgjørende for at et menneske skal kunne realisere det Honneth kaller det gode liv” (Brunstad, 2009, s 130) Formell og uformell anerkjennelse er viktig i dagens samfunn, og herunder faller også kameratstøtte.

3.2 Kameratstøtte

3.2.1 Nære relasjoner

Jeg har allerede vært inne på at nære venner og familie er viktig for anerkjennelse. Dette er også en viktig faktor for veteraner med psykiske problemer med tanke på trygghetsfølelse og muligheten for å åpne seg og dele følelser. Mange veteraner er avhengige av et nettverk når de kommer hjem til sitt normale liv. Dette er med på å normalisere hverdagen og er med på å; ”(...)dempe de negative helsemessige konsekvensene av å ha opplevd store påkjenninger i tjenesten” (Mandal, 2009, s 89) FD har sett at familiene til soldatene som er i INTOPS og da spesielt barn reagerer på farene som truer der ute. Dette er belastninger som gjør at FD ønsker å bedre sin familiepolitikk. (Gjeseth, 2012)

En utfordring er å kunne omstille seg fra den strukturelle, definerte jobbrammen som man befinner seg i under tjeneste, til å komme hjem å klare seg mer på egenhånd i arbeidslivet og sosialt. Fra å dyrke et kameratskap gjennom opplevelser, faresituasjoner og ved å bo tett på hverandre over tid, skal man hjem til et trygt og stabilt miljø hvor gjensidig tillitt og ansvar ikke blir like hardt straffet som når man er under stress. Uttalelser fra SIOPS – veteranene tilsier at dette er vanskelig. (Mandal, 2009)

Informasjon til venner og familie fra Forsvaret sin side vil kunne være med på å danne et bedre bilde av tjenesten som deres sønn/datter, ektefelle, forelder, kamerat/venninne er utsatt for og deltar i. Grethe Faremo sa videre i sitt foredrag på verdidagen ved Krigsskolen i 2010 blant annet at: ” Jeg mener vi trenger mer åpenhet om det Forsvaret gjør - overalt - men spesielt om det som skjer i Afghanistan.” (Faremo, 2010). Gjeseth påpeker at problemer i hjemmet kombinert med internasjonal tjeneste kan få store konsekvenser da:

”...skillsmissehyppigheten er noe større... enn hos befolkningen for øvrig. (Gjeseth, 2012, s 75)

NVIO har sett utfordringer hos familier som har en soldat i INTOPS og etter at han/hun kommer hjem. Derfor har de ikke bare kameratstøtte som en del av sitt arbeid, men også familiestøtte. Bæreia veteransenter har også iverksatt tiltak, som blant annet sommercamp, for barn fra 11 til 14 år som har foreldre i INTOPS (Olsen, 2012). Her har man muligheten for å snakke med andre, dele erfaringer og få støtte av fagpersoner.

3.2.2 Veteraners erkjenninger og behov

I FAFO-rapporten av Mandal kommer det frem av intervjuer at det er et behov for å ha andre veteraner å prate med. Erfaringsutveksling foregår som oftest sammen med andre veteraner, da mange føler de må prate med folk som forstår deres historie og har opplevd noe liknende. Grunnen til dette er mangelen av forutsetninger til å forstå dersom de man prater med ikke har deltatt i INTOPS. (Mandal, 2009) Når det gjelder SIOPS veteraner så sier over halvparten at de har hatt godt utbytte av veterannettverk. Det kommer videre frem at dersom Forsvaret skulle forbedre noe så var det tilretteleggingen av forum for å treffe likesinnede (Mandal, 2009). Beretninger fra virkeligheten underbygger dette.

Tor Morten Gangstad tjenestegjorde i Libanon på 1980 tallet og forteller om sin kamp for å få behandling for psykiske senskader i over 27 år. De sivile legene sa: ”(...) dette er noe du må leve med” (Jevne & Haug, 2010). Eivind Aakre led av store depresjoner som 24 åring etter tjeneste i Kosovo 99 – 00 og Afghanistan 2002. Før utreisene var han frisk, elsket friluftsliv. Etter tjenesten ble det en over seks år lang kamp, innleggelse på Blefjell sykehus, telefonsamtaler og brev til forsvaret og det sivile. ”Jeg vil understreke at dette er et initiativ fra min side” sier Gro Aakre mor til Eivind (Jevne & Haug, 2010, s 187). Dette påvirket familien også i stor grad. Svaret fra Gulla Agnalt fra Forsvarets veteranadministrasjon (FVA) var: ”Takk for henvendelsen. Jeg har kontakt med din sønn. Jeg forsøker å følge opp.” (Jevne & Haug, 2010, s 187). Ser man her en mangel på et system for å fange opp veteraner?

FAFO – rapporten påpeker at inntrykk må bearbeides og utfordringer med overgangen til en ny hverdag, spesielt dersom man blir sivil. De ønsker seg bedre oppfølging av Forsvaret etter at man kommer hjem, gjerne flere år i ettertid. Dette kan være så enkelt som informasjon og

veiledning. Veteraner å prate med, kommer ut som det elementære behovet i rapporten. Nettverkene finnes, men det er fremdeles for enkelt å isolere seg hjemme.

”Forsvaret har lovmessig plikt til å tilby psykiatrisk og psykologisk oppfølging i ett år etter endt tjeneste(...)” (Gjeseth, 2012, s 74). I RHP uttrykkes det at forsvaret med sitt spesialiserte fagmiljø skal ha større forutsetning for å møte veteraner enn det sivile helsevesenet. Derfor er de forpliktet gjennom forsvarspersonelloven, lovfestet 1. januar 2010, at de i gjennom det første året skal foreta en helsemessig vurdering, utredning og oppfølging. Etter dette er det samfunnet og det sivile helsevesenet sin plikt til oppfølging. Ovenfor er bare to eksempler og ut ifra FAFO rapporten kommer det flere: ”Ingen av informantene vi snakket med, har opplevd å bli fulgt opp av Forsvaret på en måte som de opplever som forsvarlig... en av de yngre informantene som har tjenestegjort etter 2000 sa følgende: Det er ikke noen systematisk oppfølging fra forsvaret” (Mandal, 2009, s 61)

Forsvarets veteranadministrasjon, FVA som ble opprettet i 2006, var Forsvarets organ inntil FVT ble etablert gjennom RHP, som et prosjekt i FST under ledelse av Forsvarets veteraninspektør. Avdelingene i Forsvaret har hatt sin egen utvikling i forhold til soldater som kommer hjem fra INTOPS og utviklingen har vært sprikende fra avdeling til avdeling med tanke på hvor mye man legger i oppfølgingen av veteranene. FVA skal derfor som en del av et nettverk sammen med AFA og Forsvarets sanitet kunne systematisere oppfølgingen, da med fokus på det første året etter dimisjon. En dør inn for den som måtte ønske det er den politiske beslutningen, slik at veteraner unngår et statlig byråkrati som et hinder i hverdagen. (RHP, 2011, s 30)

NVIO har i dag 7300 medlemmer og i alt 57 lokalforeninger med veteraner fra Tysklandsbrigaden til Afghanistan. De legger sin hovedvekt på kameratstøtte og familiearbeid. Ettersom at noen får psykiske senskader etter endt tjeneste så har man: ” (...) sett viktigheten av en tjeneste der veteraner som har behov for det skal få tilbudet om å snakke med noen som forstår - noen som vet hva det vil si å være veteran.”(NVIO, 2012). Dette gjelder for veteraner landet over og er anonymt. De har kompetente personer som tar imot soldater og veteraner på internett eller telefon og har til hensikt å støtte og være til hjelp (NVIO, 2012). Den amerikanske nettsiden, Homelessness Reasource Center har samme oppfatning: “Returning war veterans without strong social support networks may find

themselves isolated and at high risk for homelessness. Strong social networks can make the difference between a life in the community or being out on the streets.” (Greedlinger, 2010).

Forsvarets veteransenter, Bæreia (Moe, 2012), er med på å opprettholde noen av tiltakene veteranene søker etter, og muligheten for å åpne seg er her tilstede. NVIO har lagt til rette kameratstøttegrupper som har til hensikt å opprettholde kameratskapet etter utenlandsoppdraget. Dette for å kunne ha noen å snakke med i det sivile livet da interessen kan være noe fraværende hos den gjengse innbyggeren. Omgang med likesinnede som har den samme forståelsen av samhold og tillitt, som man selv oppfatter det og kunne bearbeide savnet til sine kamerater, står her i fokus. (Sviland, 2012) Normalisering av hverdagen på en effektiv, kontrollert måte ser man er ønskelig og en politikk som gjør tilbakeføringen til samfunnet er noe savnet. (Mandal, 2009, s 97) Dette kapittelet søker å sette veteranenes og familienes erkjenninger i sentrum. Sosial omstilling, familienes behov for informasjon og deltakelse, kameratstøtte og åpenhet rundt veteraner er av stor verdi for veteraner som skal omstille seg til en ny hverdag og bearbeide eventuelle psykiske reaksjoner.

4. Drøfting

Ut ifra redegjørelsen av begrepene anerkjennelse og kameratstøtte, vil jeg benytte tre tiltak fra RHP “I tjeneste for Norge” på hvert begrep. Jeg vil veie for og i mot om tiltakene treffer veteraners behov, gitt fra teorikapitelene. Dette vil i gi indikasjoner på funn som oppsummerer den pågående implementeringen av RHP. Forsvarets implementering av tiltakene er gitt i Forsvarets plan for implementering av RHP, og er således presis i ansvarsfordelingen. Det er viktig å presisere her at det er totalt 80 tiltak som omhandler forsvaret og at kun seks av de tiltakene vil bli presentert ved drøfting.

4.1 Anerkjennelse

Man har i teorien sett tre områder hva angår anerkjennelse. Disse områdene vil nå drøftes ved å se på tre tiltak. Utvikling av anerkjennelse i nærmiljøet, juridisk anerkjennelse og anerkjennelse fra samfunnet er alle med på å danne selvtilitt, selvaktelse og selvverdsettelse.

4.1.1 Utvikling av anerkjennelse i nærmiljøet

I utgivelsens tid er Forsvarsminister Grete Faremo referert i RHP med følgende utsagn: ”Den støtten dere pårørende gir våre soldater mens de er ute kan ikke uttrykkes med ord” (RHP, 2011, s 23). Herunder kommer det i alt 16 tiltak som omfatter dette temaet. I tiltak nr. 34 står det: ”Familie og pårørende skal i forbindelse med samlinger i Forsvarets regi få informasjon om faren for psykiske skader samt viktigheten av tidlig oppfølging og behandling” (RHP, 2007, s 24)

Det kan påstås at man ikke har tilstrekkelig informasjon til familier og pårørende angående psykiske skader og oppfølging, dersom pårørende også er dens nære vennekrets og kolleger man møter i det sivile. På den andre siden ser man et forbedringspotensial gjennom å føre dette opp som et av flere tiltak med tanke på oppfølging til familier med en veteran.

Informasjon og veiledning er etterspurt fra familier og pårørende og dette kan være med på å

gi dem forutsetninger for å forstå soldaten som kommer hjem som veteran. Dette vil føre til at man er i stand til å gi tilbakemeldinger både til soldaten selv og til Forsvaret dersom noe skulle være forandret. Forståelse av de belastningene en veteran har blitt utsatt for og normale reaksjoner og et sted å henvende seg for informasjon, vil være til hjelp for alle parter.

Hva da når vedkommende soldat skal tilbake i arbeidslivet, som ikke er tilknyttet Forsvaret? Hvis sosiale relasjoner ligger til grunn for anerkjennelse så er det nærliggende å tro at arbeidsgiver og kolleger samt nære venner er en del av det sosiale livet, som Brunstad påpeker. Som teorien understreker, er det viktig at veteranen skal kunne fungere i en gruppe og igjen bygge sin identitet gjennom konstruktive tilbakemeldinger og sosiale relasjoner. De psykiske kjennetegn vil være annerledes i større eller mindre grad etter å ha tjenestegjort i INTOPS, og vil i så måte skape en ny identitet, så lenge man blir anerkjent av sine nærmeste.

Derimot er det å anta at arbeidsgiver og/eller kolleger som har tjenestegjort i Forsvaret en gang i tiden, og har forståelse av Forsvarets verdier og tradisjoner, derfor lettere kan relatere seg til veteranen. Om ikke på samme måte, så vil man antakelig være mer interessert angående de opplevelsene andre veteraner har erfart. Dette vil være med på å åpne en samtale og skape en forståelse som igjen øker intimsfæren og inkluderingen i en gruppe. Dette er antakelser basert på teorien og må behandles deretter.

Med utgangspunkt i de 16 tiltakene som omhandler dette temaet, har man ikke tatt høyde for noen spesifikt andre enn den nære familien og de udefinerte pårørende. Det er nærliggende å tro at dersom dette, om så i mindre grad, hadde blitt informert ut til de nærmeste på arbeidsplassen, ville man se en på overgang til arbeidslivet som enklere. Gjennom forståelse og økt aksept, ville begge parter ha nytte av økt informasjon til de nære sosiale settinger man skal tilbake til. I midlertidig kan man fastslå at RHP ser potensialet for økt informasjon og viktigheten av oppfølging og behandling. At dette er et skritt i riktig retning er det ingen tvil om. Det er vel en allmenn oppfattning om at de nærmeste er viktigst og at de er inkludert i en slik prosess er viktig for identitetsfølelsen.

4.1.2 Juridisk anerkjennelse

Som teorien antyder, så er det viktig å oppnå anerkjennelse med en juridisk og moralsk forankring. Kvaliteter og erfaring man har tilegnet seg bør anerkjennes gjennom å se på dette som en verdi og dermed unngå krenkelser og ydmykelser for det man har gjort. Krenkelser og ydmykelser er med på å forstyrre en helhet hos veteranen som kan resultere i å forsterke eventuelle psykiske symptomer. Kampen for å være en anerkjent politisk og samfunnsmessig aktør er sentralt. I RHP, tiltak nr. 1 står det at: "Forsvaret vil i samarbeid med FD gjennomgå dagens minnesmerker samt vurdere ett felles monument for personell som har tjenestegjort i internasjonale operasjoner" (RHP, 2011, s 14)

Dette er bidrag for at en veteran skal kunne føle seg anerkjent og godtatt av samfunnet, men at han også har gjort en innsats som står til de forventninger samfunnet har. Forventningene er politisk forankret ofte gjennom FN, NATO (som Norge er en del av) og menneskerettighetene. Praktiske tiltak som faktisk er gjennomført er endringen av statuttene for medaljer og veterandagen 8.mai. Et felles monument for veteraner som har tjenestegjort i INTOPS er et spennende tiltak, som jeg mener ikke kan komme frem som negativt

En annet perspektiv er som Falkum sier: "Rettigheter kan forstås som anonymiserte tegn på sosial respekt" (Falkum, 2011, s 1083) som setter søkelyset mot enkelte veteraners kamp for å bli fanget opp av systemet. Dette kan virke krenkende for veteraner som føler at de har problemer med å tilpasse seg den sosiale, normale hverdagen og blir møtt med liten forståelse. I så måte vil anerkjennelsen i det enkelte tilfelle falle og selvrespekten forverres.

Forsvaret har blitt kritisert i media om de ikke har kontroll over alle veteraner som har tjenestegjort og spesielt såret (NTB, 2011). Anerkjennelse kommer også av at Forsvaret viser seriøsitet og har konkrete tiltak slik at ingen blir glemt. Dette vil sette press på forsvaret ved å faktisk ha oversikt over samtlige veteraner, noe som tiltak 49 også underbygger. Her står det blant annet at de skal fortsette arbeidet med å få kontroll over de operasjonene og personellet som har tjenestegjort i INTOPS. Det betyr at alle berørte veteraner har et felles symbol som vil kunne bety noe for hver enkelt og som samlet gruppe.

Med dette som et av flere tiltak for å anerkjenne veteraner, ser jeg at det vil treffe hver enkelt veteran i stor grad. Både ved hjemkomst og i fremtiden. Som et resultat av implementeringen av dette tiltaket vil man forebygge negative hendelser, eksempelvis innleveringen av

medaljer i 2010, og øke selvrespekten og selvtilliten hos veteraner som har deltatt i INTOPS. Det er å anta at en større juridisk anerkjennelse vil bli oppnådd. Det man skal være bevist er krenkelser, som for eksempel at veteraner ikke får medisinsk støtte ved henvendelser.

4.1.3 Anerkjennelse fra samfunnet

Man ser i senere tid at Forsvaret har blitt mer åpen i forhold til tjenesten soldatene faktisk gjør. Gjennom flere bøker og TV programmer, som for eksempel NRK sin dokumentar "Norge i Krig" og boken "Brødre i blodet" av Emil Johansen, har man åpnet seg mer for samfunnet. Dette er tiltak fra forswarets side og enkeltpersoner som bidrar i å fortelle øvrigheten om situasjoner og hendelser fra et førstehåndsperspektiv. RHP har satt som målsetting å videreføre dette arbeidet og øke åpenheten og kommunikasjonen, som bidrar til samfunnets anerkjennelse.

Et av de konkrete tiltakene er tiltak nr. 58: "Forsvaret vil videreutvikle kompetansen innenfor bruk av sosiale medier for presse- og informasjonsmedarbeidere som deployeres med styrkene. Forsvaret har satt i gang et arbeid for å bedre utnytte sosiale medier som en dialogbasert kommunikasjonsarena mellom forsvarer og befolkningen" (RHP, 2011, s 31).

Forsvaret ser verdien i å benytte media mer og direkte leverandør av dette tiltaket er Forsvarets Mediesenter (FMS). Det er da nærliggende å tro at tiltaket i hovedsak skal gå via mediekkanaler som: "(...) gir deg tilgang til over 30.000 forsvarsrelaterte bilder. FMS ivaretar også Forsvarets foto-, film- og programarkiv(...)" (Moe, 2012) Herunder bedriver de også markedskommunikasjon og analyser av media. Fordelen ved å ha en egen mediekilde er at man enklere kan tilstrebe å utgi riktig informasjon, til riktig tid. Forsvaret er nok også noe subjektiv i formidlingen av informasjonen på samme måte som åpne medier. Gjennom markedsføring av forsvarer på lik linje som andre bedrifter, søker man nok i stor grad å være organisatorisk objektiv.

Åpne medier er vel og bra, men man kan ikke garantere at den informasjonen som kommer frem er verken tidsriktig eller objektiv. Dette tiltaket vil være med på å i større grad kontrollere og kvalitetssikre informasjonen. Medier kan fremstå som politisk nøytral, men hvilken politisk agenda hver enkelt journalist besitter, kan man ikke kontrollere. Det finnes

også organisatoriske medier som har politiske agenda, og her bør man være observant. Gjennom slike kanaler kan man fremstilles som umoralsk og lite meningsfylt som vil ha påvirkning på anerkjennelsen til den enkelte veteran fra samfunnet. I den forbindelse er det å anta at forsvaret blir en motpol og dermed har sin egen politiske agenda for å formidle sin informasjon og sak.

Åpenhet om forventinger fra samfunnet, samfunnsmålinger og analyser som FMS gjennomfører vil være viktig for å se en trend hos den norske befolkningen.

Kompetanseheving i Forsvarets arbeid med medier, er nok veteraner tjent med. Som gitt i fra Ipsos undersøkelsen ser man i dag at veteraner generelt har et godt inntrykk på samfunnet, men at de sees på som mindre ressurssterke. (Grøndahl & Ellingsen, 2012) Her vil nok en dialogbasert kommunikasjon være med på en positiv vinkling. Dette kan man med fordel fokusere videre på og bearbeide da det å bli anerkjent for sine erfaringer og kapasiteter vil være med på bygge veteranenes selvaktelse og selvverdsettelse og forebygge ekskludering fra samfunnet.

4.2 Kameratstøtte

Jeg har brukt teorien for å vise at veteraners erkjennelser og nære relasjoner som påvirker anerkjennelsen på begge områder. Disse områdene vil nå redegjøres ved å se på tre tiltak. RHP sine tiltak som inkluderer familienes behov, omstilling til en ny hverdag og kameratstøtte er tre faktorer som bidrar til trygg landing og bearbeiding av erfaringer og inntrykk som kan resultere til eventuelle psykiske reaksjoner.

4.2.1 Familienes behov

Man ser ut ifra teorien at relasjoner og nettverk er viktig både før og etter deployering. Et nettverk, kanskje det viktigste, er den nærmeste familien. Familien har også sine behov for å føle seg inkludert og trygg. Tiltak 27 er fra Forsvarets side med på å tilrettelegge dette: ”Forsvaret skal utarbeide en informasjonspakke som omtaler ulike tilbud om rettigheter,

oppfølging, støtte og aktiviteter for personell før, under og etter internasjonale operasjoner. Organisasjonenes rolle skal fremgå.” (RHP, 2011, s 23)

Trygghet er viktig i et familieliv. En trygghet om at noen er der, at man har noen å forholde seg til. Dette tiltaket bygger opp under dette og vil være viktig for at den nærmeste familien skal kunne ha et fast punkt å forholde seg til. Belastningene som familiene står ovenfor vil avta dersom tilstrekkelig informasjon og åpenhet om ulike tilbud og faktiske rettigheter kommer godt til syne før, under og etter utreise. Ved større åpenhet og forståelse i familien vil det være enklere å gå i dialog og stille spørsmål ved veteranens erfaringer og reaksjoner.

Utfordringen med en informasjonspakke vil i så måte være formidlingen. Dette tiltaket kan leses på en slik måte at det i all hovedsak er brosjyrelignende tiltak. Her vil det i så fall være en fordel å implementere dette gjennom familiekontakt eller avdeling slik at relasjoner bygges. Det vil være en fordel for nærmeste familie å ha disse faste relasjonene mens man har en soldat ute, slik som NVIO er en møteplass og et kontaktpunkt for veteraner og familier i dag.

NVIO skal i løpet av 2011, etablere og gjennomføre et tilbud som dekker hele landet. Dette innebærer alle lokalforeninger (RHP, 2011, s 23). Et nærmere og mer tilgjengelig tilbud til familier og veteraner som er berørt, vil nok kunne være med på å geografisk gjøre tilbudene mer relevante og tilgjengelige. Relasjonsbygging, ansikt til ansikt, kan påstås å være fordelaktig fremfor en telefonsamtale. NVIO har derfor et profesjonelt apparat som kan svare på de spørsmålene og utfordringene man som pårørende skulle ha og tryggheten vil med profesjonalitet kunne øke. Sammen med fire regionale familiekoordinatorer som blant annet skal ha fokus mot de som faller utenfor forswarets apparater, så vil dette være et viktig ledd i en tryggere og bedre familiepolitikk. Videre vil man med en bedre geografisk tilgjengelighet kunne bedrive oppfølging, støtte og veiledning på en lettere måte i form av samlinger både før, under og etter INTOPS.

4.2.2 Sosial omstilling

Man har tidligere vurdert overgangen til arbeidslivet som utfordrende for enkelte. Tiltak nr 59 tilrettelegger for en bedre overgang til det sivile arbeidsmarkedet: "Forsvaret vil i samarbeid med en eller flere organisasjoner se på mulighetene for å involvere næringslivet vedrørende konkrete rammeavtaler om sysselsetting av veteraner." (RHP, 2011, s 31)

At Forsvaret introduserer veteranene til et sivilt miljø på en systematisk og tilrettelagt måte, må sies å være positivt for de veteranene det angår. Norsk reserveoffisers forbund NROF i samarbeid med FVT, er i gang med prosjektet "Employer support" der målsettingen er å: "(...) få til en forståelse hos sivil arbeidsgiver om at kompetansen den ansatte har med seg fra Forsvaret også er verdifull i næringslivet." (NROF, 2012). Dette vil kunne være med på å gi de berørte et tilbud, som i sum av flere faktorer, bidrar til en enklere overgang til nye sosiale miljøer. Herunder vil det også være mulig å følge opp veteraner personlig. De kvaliteter som veteraner har vil her kanskje i større grad bli verdsatt. Et tilbud som dette kan sees på som et ledd i nettverksbygging, dersom arbeidsgiver har fått nødvendig informasjon om hvordan man eventuelt bør forholde seg til veteraner med psykiske og sosiale utfordringer.

Informasjon til kolleger og arbeidsgivere som står ansvarlige for sysselsettingen, enten det er i form av utdanning, seminarer osv, vil her igjen være ønskelig, på samme måte som i kapittel 4.1.1. Den praktiske implementeringen og en strukturert plan vil i dette tilfellet ha mye å si på resultatet hva angår ivaretagelsen av veteraner. Dette vil igjen føre til kostnader som man må ta høyde for. Personlig tilrettelegging vil i mange tilfeller være utfordrende for en sivil organisasjon, men dette er noe rammeavtalene kan ta høyde for. Allikevel er dette en måte å fremheve tillitt og ansvar, som er med på å bygge selvverdsettelsen hos hver enkelt veteran.

Tiltaket vil være med på å gi en mer forsvarlig oppfølging av veteraner i den sosiale hverdagen. En dialog mellom Forsvaret, veteranen og arbeidsgiveren vil kunne beskrive et mer helhetlig bilde av utviklingen til veteranen dersom han samtykker i dette. Gjennom sysselsetting og jobb vil man også i større grad unngå veteraner som forholder seg til trygdebidrag fra staten, som igjen gjør at man føler man er til nytte for noen og føler seg verdsatt av miljøer i tilknytning seg selv.

4.2.3 Kameratstøtte

Tilgjengelige netteværk for kameratstøtte har vært savnet hos flere veteraner. I den sammenhengen velger jeg å trekke frem tiltak nr. 66:

Forsvaret skal, i samarbeid med NVIO, videreutvikle opplegget med månedlige veterantreff. Eksisterende ordning omfatter 46 treffsteder. Forsvaret vil støtte tiltak som fører til ytterligere muligheter for veteraner å treffes på regelmessig basis slik det i dag gjøres med den enkelte kameratstøtteordningen. (RHP, 2011, s 34)

Tilbudene ser ut til å vokse frem gjennom veterannettverkene og at forsvaret bidrar direkte til en helhetlig og organisert ordning som er mer komplett, både med tanke på tilbud og geografisk tilgjengelighet, vil være positivt. Veteraner kan slik å forstå møtes på månedlige samlinger som legger til rette for å dele sine historier og tanker. Det er nettopp dette mange savner. Noen tilbud finnes allerede og en videreutvikling vil nok kanskje være nødvendig da man med pågående operasjoner får flere veteraner i samfunnet.

Som man var inne på tidligere i drøfting, så er det mangel på full kontroll over hvem som har deltatt i INTOPS. Dette gjør nok at mange ikke vet om disse tilbudene og føler seg forbigått eller utelatt. Derfor er det å anta at når dette er på plass, så vil flere kunne benytte seg av de tilbudene som faktisk finnes. Kontakttelefonen hos NVIO vil i dette tilfellet være en løsning.

Som gitt i teorien, så er det et elementært behov blant mange veteraner å kunne ha noen å dele erfaringer og opplevelser med. Da gjerne med noen andre enn nær familie, selv om de også er viktige i en prosess der hvor ikke veteranen helt har kommet hjem. Det er å anta at flere dimitterte veteraner vil sette pris på å være en del av et nettverk som ligner det de er kjent med fra før. Videreutvikling av sosiale relasjoner i et forum som er kjent, vil være med på å gjøre hjemkomsten noe enklere og bidra til en helhetlig systematisk oppfølging.

5. Avslutning

Jeg har igjennom en studie av utvalgte tiltak av RHP hatt som hensikt å se om den treffer teorien som jeg har lagt til grunn. Slik har jeg oppdaget noen funn som er relevante mot min problemstilling: Med utgangspunkt i Regjeringens handlingsplan, ”I tjeneste for Norge”, tar Forsvaret høyde for anerkjennelse og kameratstøtte hos norske veteraner?

Man ser ut ifra RHP at anerkjennelse og kameratstøtte er to områder det vil bli satset på. Det har ikke vært nevneverdig vanskelig å se tiltak som treffer teorien som ligger til grunn i denne oppgaven. Allikevel er noen av tiltakene til dels diffuse og lite konkrete, som kan føre til misoppfatning av den praktiske betydningen for veteraner. Dette er utfordringer man må ta hensyn til når man velger å informere veteraner om dagens planverk, RHP.

Anerkjennelse og kameratstøtte er elementer som kan forbygge og til dels lindre både psykiske og sosiale utfordringer som noen veteraner opplever. Uansett så har anerkjennelse en verdi for veteraner og deres nærmeste hva angår selvtillitt og selvverdsettelse. Et stikkord som har gått igjen i oppgaven er åpenhet. En økning i informasjon ut til samfunnet i sin helhet er med på å skape debatter og åpenhet rundt temaet. Åpenhet til de nærmeste skaper trygghet, forståelse og grunnlag for diskusjon i de ulike miljøer. Gjennom åpenhet, forebygge krenkelser av en slik karakter at veteranen føler seg anerkjent i samhandling med offentlige instanser, som for eksempel møte med helsevesenet. Gjennom åpenhet, ta imot den kameratstøtten som finnes og dele erfaringer.

Jeg vil oppsummere anerkjennelse som et helhetlig samfunnsansvar som er delt i to områder, offentlig anerkjennelse og sosial anerkjennelse. Den offentlige anerkjennelsen skapes gjennom medaljeseremonier, veterandagen, minnedager og medieomtale sammen med den juridiske anerkjennelsen. Den sosiale anerkjennelsen er familiens støtte og vennenes interesse for dine opplevelser og erfaringer. Derfor må tiltakene i handlingsplanen omfatte begge områder slik at man skaper en helhetlig forståelse og aksept for jobben man har gjort. Dette fører til bedre selvtillitt, selvaktelse og selvverdsettelse som bygger ens personlige identitet. Anerkjennelse skapes gjennom åpenhet på alle plan i Forsvaret. Forsvaret har derfor et ansvar om å øke tilgjengelighet på informasjon og skape trygghet gjennom handlinger.

Man har sett at familienes behov, omstilling til en ny hverdag og kameratstøtte er tre faktorer som bidrar til trygg landing og bearbeiding av erfaringer og inntrykk som kan resultere til eventuelle psykiske reaksjoner. Videre har man sett at en veteran ønsker å føle seg nyttig for samfunnet og dette er viktig for å bli verdsatt i nye miljøer. RHP har gjennom noen tiltak valgt å se på muligheten for at forsvaret bidrar til et samarbeid med sivile instanser slik at man sikrer sysselsetting av veteraner. Dette er tiltak som treffer riktig, dersom det ligger et godt planverk for gjennomføringen.

Videre vil en bedre geografisk tilgjengelighet til kontakter å forholde seg til, kan være med på å gi både en større trygghet i familien, en bedre støtte til pårørende og en bedre forutsetning for veteraners kameratstøtte. RHP har igjennom sine tiltak registrert utfordringen og er i dag godt i gang med de regionale familiekontakter. Dette er vel og bra, men en bredere informasjon ut til veteraner og pårørende vil være ønskelig i fremtiden slik at man større grad er klar over hvilke støtteapparat som er tilgjengelig.

Jeg vil oppsummere det hele ved å si at det kun er et fåtall veteraner kommer hjem med store utfordringer om å tilpasse seg dagliglivet igjen, men noen føler at de faller utenfor. Forsvaret har et ansvar for å nå alle veteraner og det påhviler Forsvaret og samfunnet å ta vare på de som måtte ha, eller få psykiske og/eller sosiale utfordringer. Dette kan vi alle bidra til ved å gi dem kameratstøtte og anerkjennelse for jobben de har gjort. Det finnes mange ildsjeler i samfunnet hva angår kameratstøtte og anerkjennelse, nå har tiltakene som jeg har sett på bidratt til å legge et grunnlag for en systematisert oppfølging før, under og etter utenlandstjeneste. Utfordringen ligger i å operasjonalisere det i praksis. Hvordan dette utarter seg, vil fremtiden fortelle.

Kildeliste

Litteratur

Brunstad, Paul Otto (2009) *Klokt lederskap, mellom dyder og dødssynder* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Forsvarsstaben (2007). *Forsvarets fellesoperative doktrine*. Oslo: Forsvarets stabsskole

FSAN (1993) *UNIFIL – undersøkelsen, rapport*. Oslo Mil/Huseby

Gjeseth, Gullow (2012) *Norsk Veteranpolitikk etter 1945, noen hovedtrekk i utviklingen*. Oslo: Institutt for Forsvarsstudier

Jacobsen, Dag Ingvar (2005) *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode. 2. Utgave*. Kristiansand: Høyskoleforlaget

Jevne, Per & Haug, Trond (2010) *Såret soldat*. Produksjon: Kolofon Forlag

Johannesen, Asbjørn, Tuft, Per Arne & Christoffersen, Line (2010) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag

Mæland, Bård (2004) *Skadeskutt idealisme* Bergen: Eide Forlag

Møller, Lars R. (2010) *Vi slå i hjel og lever med det* København: Informations Forlag

Upubliserte kilder:

Grøndahl, Stine Ellingsen & Arnesen, Tom Erik (2012) *Veteranbegrepet i media og i folks oppfatning* Powerpoint Presentasjon Mottatt pr. mail 28.11.2012

Elektroniske kilder

Aurdal, Martine (2004) *Forsvaret vedgår svikt* Hentet 14. november 2012 på <http://www.klassekampen.no/19717/article/item/null/forsvaret-vedgar-svikt>

Falkum, Eirik (2011) *Anerkjennelsens psykologi*. Hentet den: 17.november.2012 på:
<http://www.sakkyndig.com/psykologi/artvit/falkum2011.pdf>

Faremo, Grete (2010) *En profesjonskultur og – identitet vi kan være stolte av* Hentet 4. desember 2012 på
http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/aktuelt/taler_artikler/ministeren/taler-og-artikler-av-forsvarsminister-gr/2010/--en-profesjonskultur-og-identitet-som-v.html?id=621240

Greedlinger, Risa (2010) *Community Circles of Support for Veterans' Families: Strengthening Relationships after Returning From War*. Hentet 29. november 2012 på
<http://homeless.samhsa.gov/Resource/View.aspx?id=47910&AspxAutoDetectCookieSupport=1>

Johansen, Rino Bandlitz (2007) *Fra idealisme og plikt til rettigheter og leiesoldat* Hentet 3.desember 2012 på http://brage.bibsys.no/fhs/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_16676/1/Rino%20Bandlitz%20Johansen.pdf

Karlsen, Ola (2007) *Krigsveteraner får for lite hjelp* Hentet 14. november på
<http://mobil.abcnyheter.no/nyheter/okonomi/070831/krigsveteraner-far-lite-hjelp>

Kleveland, Lena (2010) *Krigsveteraner samlet i protest utenfor Stortinget* Hentet 18. november 2012 på <http://www.tv2.no/nyheter/innenriks/krigsveteraner-samlet-i-protest-utenfor-stortinget-3243141.html>

Mandal, Roland (2009) *Å komme hjem, en pilotundersøkelse av levekår blant skadde veteraner*. © Fafo. Hentet 19. november 2012 på
<http://forsvaret.no/veteraner/lenker/Documents/Fafo-kommehjem.pdf>

Moe, Hege Dyrhaug (2012) *Forsvarets mediesenter er Forsvarets kommunikasjonshus* Hentet 4. desember på <http://forsvaret.no/om-forsvaret/organisasjon/felles/fms/Sider/forsvarets-mediesenter.aspx>

Moe, Hege Dyrhaug (2012) *Om senteret* Hentet 3. desember 2012 på
<http://forsvaret.no/veteraner/veteransenteret/om/Sider/default.aspx>

Mood, Robert (2012) *Soldatene fortjener takk* Hentet 3. desember 2012 på
<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Soldatene-fortjener-takk-7009051.html>

NROF (2012) *Handlingsplanen for ivaretagelse av veteraner er lagt frem* Hentet 5. desember 2012 på <http://www.nrof.no/OM-NROF/Nyheter-fra-NROF/Handlingsplanen-for-veteraner-er-lagt-frem>

NTB (2011) *Forsvaret oppgir ikke riktig tall på sårede i Afghanistan* Hentet 3. desember på
<http://www.abcnyheter.no/nyheter/helse/110103/forsvaret-oppgir-ikke-riktig-tall-pa-sarede-i-afghanistan>

NVIO (2012) *Om NVIO*. Hentet 18.november 2012 på <http://www.nvio.no/?show=NVIO>

Olsen, Christoffer Gjendem (2012) *Sommercamp for barn og ungdom* Hentet 4. desember 2012 på <http://intranett.mil.mo/start/innhold/soek/article.jhtml?articleID=1021544>

RHP (2011) *Regjeringens Handlingsplan for ivaretagelse av personell før, under og etter utenlandstjeneste* Oslo: Ukjent. Hentet 19. November 2012 på

http://www.regjeringen.no/upload/FD/Temadokumenter/Veteraner_Handlingsplan_nettsversjon.pdf

St.meld. nr. 34 (2008 – 2009) «*Fra vernepliktig til veteran*» *Om ivaretagelse av personell før, under og etter deltakelse i utenlandsoperasjoner* Hentet 17. november på <http://forsvaret.no/veteraner/lenker/Documents/STM200820090034.pdf>

St.prp.nr.48 (2007-2008) *Et forsvar til vern om Norges sikkerhet, interesser og verdier* Hentet 17. november 2012 på <http://www.regjeringen.no/pages/2061722/PDFS/STP200720080048000DDDPDFS.pdf>

Sunde, Harald (2012) *Forsvarssjefens tale* Hentet den 3. desember på

<http://forsvaret.no/aktuelt/publisert/Sider/Dette-er-en-viktig-dag-for-Norge.aspx>

Sviland, Katrine (2012) *NVIOs kameratstøttearbeid* Hentet 3. desember på

<http://www.nvio.no/?show=kameratstotte>

Sviland, Katrine (2012) *Vi tror vi tar bedre vare på soldatene enn noen gang* Hentet 15. november på <http://www.nvio.no/?show=article&id>

Vedlegg